

RUS TELGRAFLARINA GÖRE KAFKAS HALKLARININ 1877/78 OSMANLI-RUS SAVAŞI ESNASINDAKİ İSYAN HAREKETLERİ*

REBELLION MOVEMENTS OF CAUCASIAN PEOPLE DURING
THE 1877-1878 OTTOMAN-RUSSIAN WAR IN LIGHT OF RUSSIAN
TELEGRAM DOCUMENTS

Yıldırım OKATAN**

ÖZET

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı her yönüyle Türk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Bu önemi tüm ilim çevrelerince kabul görmektedir. Bu öneme binaen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili olarak günümüze değin onlarca kitap, tez ve makale yazılmış ayrıca çok sayıda sempozyum ve kongre düzenlenmiştir.

Bu araştırma şimdiye kadar yapılan çalışmalarından farklı olarak, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rusya idaresinde bulunan Kafkas Halklarının isyan hareketlerini Rus telgraf belgeleri üzerinden tanımlamaya çalışmaktadır. Çalışmanın ana kaynağını oluşturan 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Çarlık Rusya'sı Kafkas Cephesi Genel Komutanı ve aynı zamanda Çar II. Aleksandr'ın kardeşi olan Grandük Mihail Nikolayeviç tarafından Çar'a gönderilen telgraflar, Rus Genel Kurmayı tarafından "Rus-Türk Savaşı Hakkında Belgeler, 1877-1878 Yılları Kafkasya ve Küçük Asya Sahasında. Başkumandan İmparatora Telgraflar. Kafkasya Yüksek Başkanlığı'nın Telgraf Görüşmeleri. Poti Sahil Birliklerinin Kurulması ve Silahlandırılması Hakkında Raporlar ve Notlar." adıyla 1903 tarihinde St. Peterburg'da yayınlanmış olup kaynak eser özelliği taşımaktadır.

Makalede 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşında Kafkas halklarının Rusya idaresine karşı nasıl isyan ettiği ve Rus idaresinin bu isyanlara karşı ne tür önlemler aldığı gözler önüne serilmektedir.

Anahtar Kelimeler: 93 Harbi, Kafkas Halkları, İsyân, Rusya, Telgraf

ABSTRACT

The 1877-1878 Ottoman-Russian War has a very important role in Turkish history in all aspects. This role has been accepted by all scientific circles. For this reason, lots of books, theses and articles have been written about the 1877-1878 Ottoman-Russian War and numerous symposiums and congresses have been organized.

Unlike the other studies, this study tries to define the rebellion movements of the Caucasian people during the 1877-1878 Ottoman-Russian War through Russian telegram correspondence. Telegrams sent to the Tsar by the General Commander of the Tsarist Russia Caucasian Front Grand Duke Mikhail Nikolaevich, who was also brother of Tsar II. Alexander, during the 1877-1878 Ottoman-Russian War, constitute the main source of our study. The mentioned telegrams have been published in 1903 by the Russian General Staff with the title of "Documents about the Russian-Turkish War, in the Caucasus and Asia Minor in 1877-1878. Telegraphs from Chief Commander to Emperor. Telegraph Interviews of the Higher Caucasus Presidency. Reports and Notes on the Establishment and Armament of Poti Coastal Units."

The mentioned telegrams document the rebellion of Caucasian people against the Russian administration during the 1877-1878 Ottoman-Russian War and the precautions taken by the Russian administration against these revolts.

Keywords: War of 93, Caucasian Peoples, Rebellion, Russia, Telegraph

* Bu makale Yıldırım OKATAN'ın "Rus Telgraf Belgelerine Göre 93 Harbi Kafkas Cephesi" Adlı Yüksek Lisans Tezinden Türetilmiştir.

**Gümüşhane Üniversitesi,
Doktorant

E-posta: yildirimokatan@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4342-9304

Makale Atfı Bilgisi: OKATAN Yıldırım, (2022).

Rus Telgraflarına Göre Kafkas Halklarının 1877/78 Osmanlı-Rus Savaşı Esnasındaki İsyân Hareketleri, Avrasya Etüdüleri,

Gönderim Tarihi: 10.03.2021 Kabul Tarihi: 22.06.2022

Giriş

Sosyo-ekonomik, idari ve siyasi birçok alanda yaşanan değişiklikler nedeniyle Osmanlı devleti tarihinin dönüm noktalarından biri olarak kabul edilen 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı (93 Harbi) ile ilgili olarak günümüze kadar pek çok yerli ve yabancı eser yayınlanmıştır.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı ile ilgili olarak yapmış olduğumuz literatür taramasında bu savaş ile alakalı bilgilere, genellikle savaşa katılan askerlerin hatırat tarzı eserlerinden ve kendi arşiv belgelerimizden ulaşabilmekteyiz. Maalesef bu konuyla ilgili birinci el niteliğindeki Rus kaynakları esas alınarak yapılan çalışmalar son derece yetersizdir. Hâlbuki 240 yıl boyunca belirli periyotlarla savaştığımız Rusların, bu savaşlarla ilgili bakış açılarını da bilmemiz önem arz etmektedir. Rus tarihçisi Lev Nikolayeviç Gumilev'in dediği gibi "*Bir halkın tarihini biraz da onun düşmanlarının yazdıklarına bakarak okumak gerekir*". Bu bağlamda yapmış olduğumuz çalışma ile bu alandaki eksikliği bir nebze olsun gidermek amacını taşımaktayız.

Bu nedenle 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının akademik çerçevede henüz hak ettiği düzeyde ele alındığı ve yeterince tartışıldığı söylenemez. Hâlbuki bu savaş Osmanlı Devleti'nin sınırlarını önemli oranda değiştiren ve uluslararası politikada büyük güçleri yeni arayışlara iten siyasi sonuçlar ortaya çıkarmıştır. Ayrıca bu savaş Osmanlı Devleti'ni çok uluslu ve dinli bir yapıdan uzaklaştırarak, Türk-Müslüman ağırlıklı bir devlete dönüşmesinin yolunu açmıştır. Bu yüzden 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşının sosyal, siyasi ve ekonomik yönlerinin tüm ayrıntıları ile incelenmesi büyük önem arz etmektedir.

Savaş Öncesi Siyasi Durum

XVIII. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilişkilerin, Rusya'nın yayılmacı politikalar izlemesi sonucunda Osmanlı topraklarını tehdit etmesi, Osmanlı Devleti'nin ise Avrupalı devletlerden medet umarak toprak bütünlüğünü koruma gayreti içerisinde olması şeklinde cereyan ettiği söylenebilir. Nitekim yine aynı dönemlerde Ruslar Ortodoks Hristiyanlarının haklarını korumayı kendilerine şiar edinmiş, böylelikle Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmaya başlamışlar ve bu durum sonucunda Osmanlı – Rus ilişkileri farklı bir yöne evrilmiştir.¹

XIX. yüzyıldan itibaren ise Ortodoks Slavları Türk boyunduruğundan kurtarma rolünü üstlenen Rus Çarları, Osmanlı Devleti'ni yıkmayı kendilerine ilahi

¹ Halil İnalçık, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei", Belleten, XIII/46 Nisan, TTK Basımevi, Ankara, 1948, s. 352.

ve tarihi bir misyon olarak kabul etmişlerdir. Rusya bu misyonu gerçekleştirmek için Osmanlı Devleti'ne savaş açmakla kalmamış, Osmanlı tebaasında yaşayan gayrimüslimleri de her fırsatta isyana teşvik etmiştir.² Yine bu bağlamda Rusya'nın fiili desteğini alan Sırp, Yunanlılar, Bulgarlar ve Karadağlılar müstakil bir devlet haline gelmişlerdir.³

Yine XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Moskova başta olmak üzere Rusya'nın değişik yerlerinde Slav komiteleri kurulmaya başlanmıştır. Bu komitelerde Rusya'nın geleceği için Osmanlı ve Habsburg imparatorluklarının yıkılması gerektiği, bunların yerine ise merkezi İstanbul olmak üzere, bir Slav devletinin kurulması gerektiği ayrıca bu devletin Rusya'nın himayesinde olması gerektiği dillendirilmekte idi. Panslavizm'in etkisiyle 1857 tarihinde Moskova'da *Slav Yardım Derneği* kurulmuş ve derneğin yönetmeliği 1858 tarihinde Rus hükûmetince onaylanarak Rus İçişleri Bakanlığı'nın kontrolü altına alınmıştır. Ayrıca derneğin koruyucu başkanlığına da veliaht Aleksandr getirilmiştir. Gerçekleştirilen bu faaliyetler ile Panslavizm'in Rusya'nın resmî ideolojisi halini alması sağlanmıştır.⁴

Osmanlı Devleti ile Çarlık Rusya'sı arasındaki ilişkinin en önemli dönüm noktalarından birisi de Rusya'nın kendisini Balkan halklarının hamisi olarak görmesidir. Özellikle 1865 yılında Moskova'da toplanan Panslavist kongresinden sonra Rusya ile Balkanlardaki Slavların ilişkileri ayrı bir önem kazanmıştır.⁵ Çar II. Aleksandr 10 Kasım 1876 tarihinde Moskova'da yapmış olduğu ünlü nutkunda *Avrupa, ezilen Balkan Slavlarının hakkını savunmadığı için, Çar olarak Slav kardeşlerimin yardımına koşacağım* demiştir.⁶

Hersek'e bağlı Novasin kasabasında 1875 yazında Osmanlı Devleti'ne vergi vermek istemeyen Hristiyan tebaa ile Osmanlı askerleri arasında çatışma çıkmış ve bu olay kısa sürede büyüyerek Babıali'nin iç meselesi olmaktan çıkıp Avrupa'nın sorunu haline gelmiştir.⁷

Hersek'te çıkan isyan Bosna'ya sıçramış ayrıca Rusya, Sırp ve Karadağlıların da bu isyanları desteklemesiyle kısa süre sonra bu isyan hareketi Balkanların birçok bölgesine sirayet etmiştir. Rusya'nın Panslavist politikasıyla destek bulan Sırp

² Akdes Nimet Kurat, Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri, TTK Basımevi, Ankara, 2011, s. 100.

³ Besim Özcan, "1878-1877 Harbi'ne Kadar Osmanlı-Rus Münasebetleri", Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, S. 22, Erzurum, 1995, s. 117-116.

⁴ Fahir Armaoğlu, 19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1960-1789), TTK Basımevi, Ankara, 1997, s. 491.

⁵ Turhan Şahin, Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi, Ankara, 1988, s. 33.

⁶ Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi, C.4, Anadolu Yayıncılık, İstanbul, 1983, s. 219.

⁷ Bekir Sıtkı Baykal, "93 Harbi Öncesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki İlişkiler", Belgelerle Türk Tarihi Dergisi-Dün/Bugün/Yarın, (Ocak-Haziran), 2003, s. 60.

uzun zamandan bu yana Osmanlı Devleti'ni uğraştırmaktadır. Ancak Osmanlı ordularının Sırpı keskin bir yenilgiye uğratması üzerine Rusya, Panslavizm politikasının Balkanlarda etkisini kaybetmeye başladığını görmüş ve zaman kaybetmeden Babıali'ye Sırpılarla en kısa sürede anlaşma yapması için nota vermiştir.⁸ Sırbistan ve Karadağ'ın Osmanlı Devleti'ne karşı başlattıkları savaşta onlara yardım etmek isteyen Rusya, İngiltere ve Avusturya'nın kendisine karşı birleşmesini istemediği için Osmanlı Devleti'ne karşı başlatılan savaşa doğrudan müdahil olmamış ancak Sırp ve Karadağlılara maddi ve manevi desteğini de ihmal etmemiştir. Sırbistan'a destek veren Rusya'nın amacı Sırbistan'ın bağımsızlığını kazanmasından çok Osmanlı Devleti'ni Balkanlarda zor duruma düşürmektir.⁹ Konuyla ilgili olarak 3 Ekim 1876 tarihinde II. Aleksandr tarafından Livadia'da gizli bir toplantı düzenlenmiş ve bu toplantıda Balkanlardaki savaş ile ilgili diplomatik çabaların sürdürülmesinin yanı sıra Türkiye ile savaş hazırlıklarının da yapılması kararı alınmıştır. Osmanlı'ya yönelik yapılacak muhtemel savaşın ana hedefi İstanbul'u ele geçirmek olacaktır.¹⁰

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı daha başlamadan Rusya'da Osmanlı Devleti karşıtlığına yönelik bir propaganda dönemine girilmiştir. Dostoyevski gibi dönemin ünlü yazarları Rus halkını Türklere karşı kışkırtmaktadır. Danilevskiy tarafından yazılan ve Panslavistlerin İncili olarak kabul edilen *Rusya ve Avrupa* adlı eserde ortaya atılan; Türklerin Avrupa'dan atılması, İstanbul'un Ruslar tarafından ele geçirilerek Ayasofya'ya haç konulması gibi görüşler birçok Rus bürokrati, askeri ve aydını tarafından benimsenmiştir. 1877 Nisan ayında Osmanlı'ya karşı savaş ilan edilince Rusya'da kiliselerde çanlar çalınmış, günler tertip edilerek dinsizlere karşı zafer elde edilmesi için Tanrı'ya yakarışlarda bulunulmuş ve ülkede adeta haçlı seferi ortamı oluşmuştur. Yaşanan bütün bu gelişmeler Rusya ile yeni bir savaşı hızlandırdığı gibi, başta İstanbul olmak üzere memleketin hemen her yerinde bulunan Müslümanların heyecana kapılmasını sağlamıştır. Osmanlı Devleti'nin birçok yerinde *Moskof gavuruna karşı zafer kazanılması için camilerde dualar edildi, daha evvelki Rus harplerinde şehit düşenlerin ruhları için mevlitler okutuldu*. Böylelikle Osmanlı Devleti de Müslüman tebaasını cihat ruhuyla psikolojik olarak savaşa hazırlamaktadır.¹¹

⁸ Mehmet Hocaoğlu, Abdülhamid Han ve Muhtıraları, Seleka Yayıncılık, İstanbul, 1989, s. 22.

⁹ Bekir Sıtkı Baykal, "Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, C. VI, S. 4, (Eylül-Ekim), 1948, s. 232.

¹⁰ A.B. Şirokorad, Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kıırım-Balkanlar93- Harbi ve Sarkamış, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 408.

¹¹ Kurat, age, ss. 93-92.

Savaşın Başlaması

Rusya, Avrupalı devletlere Osmanlı Devleti tebaası olan gayrimüslimlerin koşullarının iyileştirilmesi amacıyla İstanbul'da bir konferans düzenlenmesi gerektiğini kabul ettirmişti. *Tersane Konferansı* olarak adlandırılan ve İstanbul'da düzenlenen toplantı esnasında Avrupalı devletlerin gayrimüslim tebaa için istemiş oldukları düzenlemeleri Babıali'nin kabul etmemesi üzerine Rusya, Osmanlı Devleti'ne yönelik savaş hazırlıklarına hız vermeye başlamıştır. Rusya, sıcak denizlere inmek için Balkanlarda kendisine bağlı bir Rus karakolunun gerekliliğine inanıyordu. Buna en uygun yerin ise Bulgaristan olduğunu düşünmekte idi. Ayrıca sınır güvenliği açısından da Kafkasya'da Kars, Ardahan ve Batum bölgelerinin alınması gerektiğine inanmaktadır. Rusya, Bulgaristan vasıtasıyla Ege üzerinden Akdeniz'e inerek İngiltere'nin karşısına çıkmayı planlamaktadır.¹² Bu savaş Rusya'nın Osmanlı Devleti'ni Balkanlar'da sıkıştırıp, Kafkaslar'dan Ortadoğu'ya inme siyasetinin bir sonucu olarak tezahür etmiştir.

Sonuç olarak Rusya'nın asırlık emellerini gerçekleştirmek, Türkleri Avrupa'dan atmak, İstanbul'u alarak sıcak denizlere inmek ve Slav kardeşlerini korumak bahanesiyle Osmanlı Devleti'nin içişlerine karışması harbin en önemli sebepleri olmuştur.

Sanayii inkılabını gerçekleştiren, yüzyıllar boyu süren mezhep savaşlarını bitirerek siyasi birliklerini tamamlayan Avrupalı devletler, Osmanlı Devleti'ni yıllardır hasta adam olarak görüyorlardı ve artık Osmanlı'nın parçalanıp yok olması gerektiğini düşünüyorlardı. Bunu da her fırsatta denemekten geri kalmamışlardır. Bu denemelerden biri de 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır.¹³

İstanbul Hükümeti'nin Londra Protokolü'nü reddetmesi üzerine Petersburg'da savaş meclisini toplayan Rus Çarı, seferberlik ilan etmiştir. 19 Nisan 1877 tarihinde Prens Gorçakof, Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne karşı savaş kararını bir notayla Avrupa devletlerine haber vermiştir.¹⁴

II. Abdülhamid artık çıkması kaçınılmaz bu savaşta, Kafkasya'dan gelecek olan göçleri hem Rus zulmünden korumak hem de onları Rusya'ya karşı savaştırmak istiyordu. Özellikle Çerkesler Osmanlı Devleti'ne yardım ederek Rusya'yı zayıflatmak ve böylece de bağımsızlıkları için mücadele etmek istiyorlardı.¹⁵

¹² Tekemen, age, s. 2.

¹³ Yıldırım Okatan, Rus Telgraf Belgelerine Göre 93 Harbi Kafkas Cephesi, Gümüşhane Üniversitesi SBE Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane, 2019, s.17

¹⁴ Salma Arfoui, Osmanlı-Rus Savaşı (1878-1877) ve Avrupa Devletlerinin Tutumu, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2009, s. 49.

¹⁵ Yücel Özkaya, "1878-1877 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve Sırasında Öncesi Sırasında Kafkaslar'ın ve Kafkas Halkının

Savaşın Sonuçları

Rus kuvvetlerinin İstanbul kapılarına dayanması üzerine Osmanlı Devleti, 31 Ocak 1878 tarihinde Rusya'yı ateşkese ikna ederek Edirne Mütarekesi'nin imzalanmasını sağlamıştır. Akabinde ise 3 Mart 1878'te ise her anlamda çok ağır şartlar ihtiva eden Ayastefanos antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Karadağ, Sırbistan ve Romanya sınırları genişletilerek müstakil birer devlet olurken, Balkanlarda büyük bir özerk Bulgaristan Prenslığı ve özerk Bosna-Hersek idareleri oluşturulmuştur. Ayrıca Doğu Anadolu, Girit, Teselya ve Arnavutluk'ta ıslahat yapılacak ve Rusya'ya harp tazminatının yanı sıra Ardahan, Kars, Batum ile Doğubayazıt terk edilecektir. Rusya, Ayastefanos Antlaşması ile Avrupa dengesini kendi menfaati doğrultusunda yeni bir şekle dönüştürmüştür.¹⁶

Avrupa devletleri Rusya'nın Ayastefanos antlaşması ile oluşturduğu siyasi haritanın genel bir savaşa yol açmasını önlemek, doğuda yeni bir toprak dağıtımını ve diğer tanzimlerle yeni bir kuvvetler dengesi oluşturmak amacıyla, Berlin Kongresi'ni tertip etmişlerdir. Bu durumu kongrede Bismarck şöyle belirtmiştir; *bu günkü durumu sizden saklamak istemem, kongrenin Osmanlı Devleti için toplandığı zamanına kapılarak kendinizi aldatmayınız. Ayastefanos antlaşması, Avrupa devletlerinin menfaatlerine dokunur bazı maddeleri ihtiva etmeseydi olduğu gibi bırakılırdı. İşte bu menfaatlerin uzlaştırılması için bu kongre toplandı. Kongre Osmanlı Devleti için değil, fakat Avrupa barışının muhafazası için toplanmıştır* şeklinde açıkça Osmanlı delegasyonuna bildirmiştir.¹⁷

Berlin Antlaşması ile Karadağ, Sırbistan ve Romanya sınırları büyütülerek müstakil, Bulgaristan ise bağlı prenslik oluyordu. Ancak, Ayastefanos ile oluşturulan büyük Bulgaristan parçalanarak Makedonya ve Batı Trakya Osmanlı Devleti'ne iade edilmiştir.¹⁸ Berlin Antlaşması ile Rusya'nın ve Balkanlı müttefiklerinin kazanımları büyük devletlerin lehine sonuçlanacak şekilde azaltılmıştır. Buna karşılık, Ayastefanos'a itiraz eden devletlere tavizler verilmiştir. Avusturya, hemen hiç kayıp vermeksizin Bosna-Hersek'i işgal etmiş ve Yenipazar'a askerî kuvvetleri ile yerleşmiştir. Yunanistan'a Teselya'nın büyükçe bir kısmı verilirken, Karadağ'a sınırda toprak terk edilmiştir. Karadağ'a toprak terki Arnavutların isyanına sebe-

Durumu, Kafkasya'nın Tarihi Coğrafyası ve Stratejik Önemi" Sekizinci Askerî Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. XX. Yüzyıllarda Türkiye, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2003, s. 96.

¹⁶ Armaoğlu, age, ss. 735-734.

¹⁷ Enver Ziya Karal, Osmanlı Tarihi, TTK Basımevi, C. VIII, Ankara, 1988, ss. 75-74.

¹⁸ Emine Tülin Erinc, Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbinin Kaybedilme Sebepleri, Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2015, s. 30

biyet vermiştir. Ayrıca, Ermenilere ikamet ettikleri şehirlerde ıslahat yapılması ve Girit Adası'nın imtiyazlarının genişletilmesi gibi hükümler de mevcuttur. Berlin Antlaşması'nın amacı devletlerarası dengeyi kurmaktı ancak bu denge maalesef ki Osmanlı topraklarını büyük devletlerin çıkarlarına uygun olarak paylaşılması ile oluşturulmuştur. Berlin Antlaşması sonucunda Osmanlı Devleti 287.510 kilometre kare toprak kaybetmiştir.¹⁹

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Osmanlı Devleti'nin sonunu getiren üç öldürücü darbenin birincisi olmuştur. Bu savaşın akabinde 1912 yılındaki Balkan Harbi ve nihayetinde de Birinci Dünya Savaşı noktayı koymuştur. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı gerek Balkan Cephesi'nde gerekse Kafkas Cephesi'nde çok şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Bu savaş sonucunda Osmanlı Devleti çok ağır kayıplar vermek zorunda kalmıştır.²⁰

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı her yönüyle Osmanlı Devleti'nin askerî, idari ve sosyal yapısını derinden etkilemiştir. Balkan ve Kafkas olmak üzere iki ayrı cephede gerçekleşen ve yaklaşık on ay süren bu savaşın kaybedilmesi Osmanlı Devleti açısından büyük felaketleri de beraberinde getirmiştir. Tüm bu gelişmeler, ileriki dönemlerde Osmanlı Devleti'nin her anlamda içinden çıkılmaz sorunlar yaşamasına sebep olmuştur.²¹

Çeçen ve Abhazların İsyanları

Savaş esnasında Rusları siyasi ve askeri yönden zafiyete uğratmak amacıyla Rusya sınırları içerisinde yaşayan Müslüman Kafkas halklarını ayaklandırmak için Osmanlı Devleti yöneticileri tarafından bazı faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda bir süre önce Kafkaslardan Türkiye'ye gelen ve bir dönem Rusya'da General olan Musa Kundukov büyük bir rol oynamıştır. Türkiye sınırına yakın bölgelerde ikamet eden Müslüman Kafkas halklarının savaş esnasında isyan etmeleri neticesinde Rusların müşkül bir duruma düşerek cepheden birçok askeri kuvvetini buraya göndereceği aşıkardı.²²

Nitekim 1877 yılı Mayıs ayı ortalarında Türk donanmasına ait savaş gemileri Kafkas sahilinde bulunan Suhum şehrini ateş altına almış aynı zamanda bu bölgede Musa Kundukov tarafından oluşturulan milis Çerkes birliklerine Abhazların da katılması ile çıkan isyan neticesinde Ruslar Suhum kalesi ve civarını boşaltmak

¹⁹ Karal, age, ss. 78-77.

²⁰ Okatan, age, s.32.

²¹ Hakkı Yapıcı, 1878-1877 Osmanlı-Rus Savaşında Kafkas Cephesi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum, 2011, s. 2.

²² Kurat, age, s.94.

zorunda kalmıştır. Bu bölgede yaşayan Müslüman halklarının isyan etmesi sonucunda Rusların bölgeden çekilmeleri Türk askeri çevrelerinde büyük bir sevinç ile karşılanmış, Kafkaslardaki Müslümanların Ruslara karşı ayaklandıkları takdirde Rusların zafiyet yaşadıkları ve Türler üzerindeki askeri baskılarının azaldığı gözlenmiştir. Bu durumla aynı zamanda Rusların Balkanlardaki Slavları Türkiye'ye karşı ayaklandırmasının da karşılığı verilmiş oluyordu.²³

Çarlık Rusya'sı Kafkas Cephesi Genel Komutanı Grandük Mikhail Nikolayeviç tarafından Çar'a gönderilen telgraflarda, Çeçenistan ve Abhazya bölgelerinde Rus idaresinde bulunan Müslüman halkın isyan ederek Ruslara karşı direnmeleri ve bağımsızlık mücadelesi vermeleri neticesinde isyancılarla mücadele etmek amacıyla Rus birliklerinin bir kısmının bu bölgeye kaydırıldığı ve direnişçiler ile Rus birlikleri arasında şiddetli çatışmaların yaşandığına dair bilgiler de bulunmaktadır. Konuyla ilgili telgraflar detaylı bir şekilde incelenmiş ve aşağıdaki bilgilere ulaşılmıştır.

1877 Nisan ayında Rusların Türklere karşı savaş açması üzerine, İçkeriya (Çeçenistan) ve Auh (Çeçenistan) vilayetlerinin dağlık bölgelerinde Rusların almış olduğu savaş kararını protesto etmek amacıyla Çeçenler tarafından parti kurulmuştur. Ayaklanmaların önlenmesi için Kafkasya Genel Valisi Grandük Mikhail Nikolayeviç tarafından askeri birliklere hazır olmaları talimatı verilmiş ve bu talimata istinaden bölgedeki isyan büyümeden bastırılmıştır.²⁴

Ter (Çeçenistan) vilayetinde baş gösteren isyan hareketi ciddi bir hal almış ve İçkeriya ile Auh'taki bazı Çeçen milis kuvvetler Rusların Türkiye'ye savaş ilan ettiğini öğrenir öğrenmez Türklere savaşmamak için isyan ederek dağlara çıkmışlardır. İsyancıların sayıları ilk başta 200 kişi civarında bulunmakta iken birkaç gün içinde sayıları 500'ü bulmuştur. Dağlara çıkmış olan isyancılar birkaç gün sonra bu isyan hareketinin diğer Çeçen köylerine de sirayet etmesi için köylere inmişlerdir. 22 Nisan 1877 tarihinde ise Hasav-Yurt, Ersenov, Umahan-Yurt vilayetlerinin yöneticileri isyancıların şehre inmesine karşı çıkmıştır. Ayrıca Çeçenistan'ın Kaçkal köyü sakinleri de isyancıların köye girmesine izin vermemişlerdir. 22 Nisan tarihinde Ersenov vilayetinin yöneticisi isyancılara karşı silah kullanmak zorunda kalmıştır. Çatışma Mayurtup köyü yakınlarında meydana gelmiş ve çatışma sonucunda isyancılar Cugurti köyüne doğru geri çekilmiştir. İsyanı bastıran 1.100 kişiden müteşekkil Alayın komutanı Navaginski'dir. Çatışma sonu-

²³ W.E.D Allen and Paul Muratof, *Caucasian Battlefields*, Cambridge University Press, 1953, ss. 127-126.

²⁴ Telgraf Numarası: 810. (Bundan sonra Telgraf Numaraları TN kısaltması ile verilecektir.)

cunda bu Alaydan; 3 asker ölmüş, 11 asker ise yaralanmıştır. Bu isyan hareketleri üzerine Ter vilayetinde olağanüstü hâl ilan edilmiş ve 1.200 atlı ve piyade ile yerel milis güçlerinden oluşan Rus birlikleri Dağıstan'ın Botlih köyü yakınlarında mevzilenmiştir. İsyân hareketleri ile ilgili gerekli tedbirler alınmadığı takdirde bölgede yaşayan halkın huzurunun bozulacağını ve durumun her geçen gün kötüye gideceğini düşünen Kafkasya Genel Valisi ve Kafkas Cephesi Komutanı Grandük Mikhail Nikolayeviç tarafından bölgede yaşanan olaylar ile yakından ilgilenmesi ve gelişmeleri anlık olarak aktarması amacıyla 24 Nisan 1877 tarihinde Ter vilayetine Kinyaz Mirskiy gönderilmiştir.²⁵ 25 Nisan 1877 tarihi itibarıyla isyan hareketi ile yeni bir gelişme yaşanmamış olup isyancılar ile çıkan çatışma sonucunda isyancılardan 99 kişi ölmüş, 250 kişi ise yaralanmıştır.²⁶ Grandük Mikhail tarafından isyanın olduğu bölgeye gönderilen Kinyaz Mirskiy 28 Nisan 1877 tarihi itibarıyla Ter vilayetinden geri dönmüştür. Kinyaz Mirskiy'in bölge hakkında edindiği izlenim, dağlık bölgelerdeki durumun gittikçe ciddi bir hal aldığı ve her an yeni bir isyan çıkabileceği şeklindedir.²⁷

28 Nisan 1877 tarihinde Ter vilayetindeki isyancılar Şali köyüne girerek köyü ele geçirmek istemişler ancak köy halkının direnmesi sonucunda püskürtülmüşlerdir. Ayrıca Albay Nurid'in birlikleri isyancılara anında karşılık vererek onları mağlup etmiştir. İsyancılar ile yaşanan çatışmada Albay Nurid'in birliklerine köy sakinleri de destek vermiştir. Çatışma sonucunda Rus birliklerinden iki Kazak yaralanmış ayrıca Şali köyünün önderi de yaralanmıştır.²⁸ İsyancıların Terski vilayetinin Şali ve Avtur köyleri civarındaki mağlubiyeti Çeçen halkı arasında moral bozukluğuna yol açmıştır. İçkeriya ve Argun bölgelerinde sakinlik devam etmektedir. Dağlarda saklanan isyancılar Çaberlovski bölgesinde kalmaya devam ederek Behoyevtsev ve Zandakovtsev'i kendi aralarına almaya çalışmış bunun üzerine Ersenoy ve Hasav-Yurt tarafından giden Milis güçler ve Adige vilayetinin milis güçleri o tarafa yönelmişlerdir.²⁹

1877 Mayıs ayının başlarında Salatavi ve Auh bölgelerinde de isyan hareketleri başlamıştır. İçkeriya bölgesinin bir kısmında ve Salatavi'de çıkan isyanları bastırmak için 14 Mayıs tarihinde General Svistunov komutasında bulunan Rus birliklerinin harekete geçmesi üzerine 16 Mayıs'ta bu bölgelerde isyancılarla çatışma yaşanmıştır. İsyancıların başında Ali Bey bulunmaktadır. Aynı zamanda Batyanov

²⁵ TN: 1899.

²⁶ TN: 1925.

²⁷ TN: 1002.

²⁸ TN: 2016.

²⁹ TN: 2170.

komutasındaki birlikler Aktaş–Auh bölgelerinde isyancılara çok zayıt verdirmiştir. İsyancılara karşı yapılan mücadelede Artluh ve Danuh bölgesi sakinleri de Rus birliklerine yardımcı olmuştur. İsyancılar ile çıkan savaş gittikçe derinleşmekte olup Rus birliklerinin bu savaşı kazanması için çok dikkatli olmaları ve isyancıları önemsemeleri gerekmektedir.³⁰

Salatavi'deki karışıklık silahlı çatışma boyutuna geçmiştir. Andi'den Gümbet'e Ter vilayeti birliklerine destek için giden Albay Nakaşidze'nin birlikleri Siuha köyü yakınlarında 500 kişilik isyancı birliği ile karşılaşması sonucunda çıkan çatışmada isyancılardan 80 kişi ölmüş, 100 kişinin de elinden silahları alınmıştır. Rus birliklerinden ise sadece 1 asker yaralanmıştır. Hasanyurt, Çerkey ve Gümbet'den çıkan Rus birlikleri Burtuna'ya doğru yola çıkmışlardır. Yerli milis güçleri ve bölge halkının Rus birliklerine yönelik tepkisi olumlu yöndedir. Ayrıca Kobuleti'de bulunan Rus birliklerinden alınan rapora göre o bölgede bulunan yerli halk daha olumlu yöndedir. Kobuleti sakinleri kendilerine daha önce Türkler tarafından verilen taramalı silahları mermileri ile birlikte 18 Mayıs 1877 tarihinde Rus birliklerine teslim etmişlerdir. Bölgedeki asayışı sağlamanın en etkili yolu halkta bulunan silahları toplamaktan geçmektedir.³¹

Salatavi'de Albay Nakaşidze komutasındaki Rus birlikleri tarafından isyancıların mağlup edilmesinden sonra bölgede durum normal gözükmektedir. Ayrıca Çeçenistan ve İçkeriya'da da durum giderek normale dönmektedir. 17 Mayıs'ta General Kravçenko komutasında bulunan birliklerin neredeyse tamamı Kodor vadisinde bulunan köprüyü patlatarak kestirmeden karşıya geçtikleri esnada isyancılar tarafından sürekli taciz ateşine maruz kalmışlardır. Saldırıda bulunan isyancıların sayısı yaklaşık 3.000 kişi civarındadır. Yaşanan çatışmada Rus birliklerinden 20 kişi ölmüştür. 18 Mayıs tarihinde Atar'da bulunan General Alhazov komutasında bulunan birliklerinden 200 kişilik Kutaisi takımı ve yaklaşık 100 kişiden oluşan Yeykazakları, Aşağı Kodor'ye Abhazların geçmesini önlemek için gönderilmiştir. Bu iş yapıldıktan sonra yüzlerce Rus askeri Kodor'inin kıyılarında saklanmış olan isyancılar tarafından ateş altına alınırken yerli halkta onlara destek vermektedir. Yaşanan şiddetli çatışma sonucu Rus birlikleri takım komutanı Yarbay Kinyaz Mikeladze ölmüş, ayrıca dokuz er ve dört Kazak'ta ölmüştür. Yine üç subay, yirmi bir er ve bir Kazak da yaralanmıştır. 3 er ve 2 Kazak'tan ise haber alınmamaktadır.³²

³⁰ TN: 2515.

³¹ TN: 2629.

³² TN: 2683.

23 Mayıs itibarıyla Salatavi’de durum sakinleşmiştir. Yerli halk Rus birliklerine bağlılıklarını bildirmekte ve Rus birlikleri tarafından isyancının yakalanması sorunsuz şekilde devam etmektedir.³³ Rus ordusunda bulunan Müslüman birlikler ordudan kaçmaya başlamış ve onları geri çevirme konusunda Ruslar çaresiz durumda kalmıştır. Kafkasya Genel Valisi ve Kafkas Cephesi Komutanı Grandük Mikhail Nikolayeviç Rus ordusunda bozulan otoriteyi sağlamak ve ordudan kaçan Müslüman askerleri cezalandırmak için bölgeye gitmiştir.³⁴

Kodori bölgesi sakinleri Türklerden silah alarak Ruslara karşı isyan etmişler ve General Alhazov komutasındaki birliklere saldırmışlardır. 2 Haziran 1877 tarihinde Rus birliklerine yapılan saldırıda Abhazlardan sadece birkaçı Ruslara sadık kalmışlardır. Bunlar arasında Albay Kinyaz Şervaşidze’de bulunmuş ve Rus birlikleri ile birlikte sonuna kadar Galizge (Abhazy’da bulunan nehir) nehri yakınlarında çatışmıştır.³⁵

1877 yılı temmuz ayı itibarı ile Terski vilayetindeki durum gittikçe kötüleşmektedir. İçkerya milisleri tarafından isyancılar takip edildiği esnada karşı ateş ile karşılaşmış hatta iki isyancı bölüğü tarafından milis karakolu basılmaya çalışılmıştır. Terski bölgesinde bu tür olayların yaşanması üzerine Dağıstan ve Adige dağlık bölgelerinden takviye amaçlı Rus birlikleri Terski bölgesine tekrar hareket etmiştir.³⁶ Rus birliklerinin bu bölgeye intikalleri sayesinde Terski vilayetinin Magketi ve Tavzen bölgelerindeki isyan bastırılmıştır. İsyancıların lideri Ali Bey’in yakalanmasından sonra yerel halkı sakinleştirmek zor olmuştur.³⁷

1877 yılı Eylül ayı itibarı ile Dağıstan’ın merkezindeki gerginlik devam etmektedir. 9 Eylül tarihinde Gazikumuk vilayeti ve Darginski’nin bir kısmında bulunan Rus silahlı birliklerine isyancılar tarafından saldırı düzenlenmiştir. Yaşanan çatışma sonucunda isyancıların yönetim kadrosundan 50’ye yakın kişi ölmüştür. 11 Eylül tarihinde isyancılar Doğu Dağıstan’ın Kaytaho Tabasaran nahiyelerinde görülmeye başlanmıştır. Albay Nakaşidze ve Terasaturov komutasındaki Rus birlikleri tarafından isyancı birliklerine Lavaşı köyü yakınlarında büyük kayıplar verdirilmiştir. Kuzey Dağıstan dâhil olmak üzere kayıpları 6.000’e ulaşan isyancıların faaliyetleri her yerde sona erdirilmiştir. İsyancılar tarafından bozulan düzenin temini için Doğu Dağıstan’da da faaliyetler yürütülmektedir. İsyancılar

³³ TN: 2727.

³⁴ TN: 2750.

³⁵ TN: 69.

³⁶ TN: 661.

³⁷ TN: 164.

ile yaşanan çatışmalar sonucunda Rus birliklerinden 2 subay yaralanmış, 5 düşük rütbeli asker ise ölmüştür. Ayrıca milis kuvvetlerinden 40 kişi yaralanmıştır.³⁸

Dağıstan'da ki gerginlik 1877 yılı Eylül ayı ortalarında Kurunski ve Samurski vilayetleri ile Orta Dağıstan'ın Andi ve Avar vilayetlerine de sıçramıştır. Ülkenin çeşitli noktalarında bulunan Rus birlikleri isyancıları takip ederek onlara büyük ölçüde zarar vermişlerdir. Rus birlikleri tarafından, 18-21 Eylül tarihleri arasında Kaytah bölgesinde bulunan Kayakent ve Cemikent köylerindeki, 23-24 Eylül tarihlerinde Andi bölgesinde yer alan Enhel ve Miars köylerindeki, 26 Eylül tarihinde ise Darginski vilayetine bağlı Akuşi köyündeki isyancılarla mücadele edilmiştir. İsyancılar en büyük kaybı Cemikent'de vermişlerdir. O bölgede Albay Terasaturov komutasındaki Rus birlikleri tarafından 4.000'e yakın, Albay Nakaşidze komutasında bulunan Rus birlikleri tarafından ise 2.000'e yakın isyancı ile çatışılmıştır. Bu çatışmalar esnasında ölü ve yaralı isyancıların sayısı 700'ü bulmuştur. Ayrıca 350 isyancı ise silahları ile birlikte ele geçirilmiştir. Rus birliklerin kayıpları ise sadece 3 yaralı ve bir kayıp subay, Milis kuvvetlerinden ise 3 ölü, 40 yaralı askerden ibarettir. Yaşanan çatışmalar sonucunda Rus kuvvetleri tarafından Çeçenistan'da durum kontrol altına alınmıştır. Zandok, Benoy, Tavzen ve diğer köylere bozulan asayişin temin etmek amacıyla Rus birlikleri gönderilmiştir. Ayrıca Rus kuvvetleri tarafından Uma ve Alibek'in isyancı birlikleri ormanda aranmaktadır.³⁹

19 Ekim 1877 tarihinde General Melikov komutasındaki Rus birlikleri tarafından Dağıstan'daki isyancılara büyük kayıplar verdirilmiştir. Sudahar'lı ve Gazikumuk'lulardan oluşan çok sayıda isyancı Sudahar köyünde mevzilenmiştir direnmelerine rağmen tamamen bozguna uğratılmışlardır. Rus birlikleri tarafından köy yakılıp yıkılmış isyancılar çok sayıda kayıp vermişlerdir. Ayrıca 100 isyancı silahlarıyla birlikte esir alınmıştır. Rus birliklerinde ise 1 subay ölmüş, sekiz subay ise yaralanmıştır. Ayrıca daha alt rütbeli asker milis toplam 110 kişi de yaralanmıştır.⁴⁰

30 Ekim 1877 tarihinde 6000 kişiden oluşan ve Şin vadisinden aşağı inen Lezgi atlı birlikleri Nuhi ilçesinin 17 kilometre yakınlarında Nuhi'ye bağlı 12 Müslüman köyündeki isyancılar ile birleşmişlerdir. Tuğgeneral Mamatsov komutasındaki Rus birlikleri isyancıları Nuhi'den 9 kilometre ileriye püskürtmüş ve 3 gün süren savaştan sonra isyancılara 300 ölü, 600 yaralı ve çok sayıda esir bırak-

³⁸ TN: 149.

³⁹ TN: 161.

⁴⁰ TN: 706.

tırarak onları bozguna uğratmıştır. 31 Ekim tarihinde Tümgeneral Cavcavadze komutasında bulunan Rus birlikleri Vandam'dan, Ahti'ye doğru hareket ederken Kınalık vadisine yerleşen ve 800 kişiden oluşan Lezgi birlikleri tarafından ateşe tutulmuştur. Ancak yüz kişiden oluşan Hoper Kazakları ve Elizabetpol birliklerinin 300'e yakın avcı grubu bölgenin zor doğa şartlarına rağmen isyancıları mağlup etmiştir. Çatışma sonucunda isyancılar 50 ceset, çok sayıda silah ve esir bırakarak geri çekilmek zorunda kalmışlardır. İsyancıların kesin yenilgisi üzerine 1 Kasım tarihinde Kınalık halkı Rus birliklerine biat etmiştir. 3 Kasım tarihinde 2.000 kişiden oluşan isyancı ordusu Kahi'de bulunan Zagatala birliklerine saldırmış ve Elisa köyünü ele geçirmiştir. Ancak Albay Şükürinski komutasındaki Rus birlikleri isyancılarla savaşarak onlara çok sayıda kayıp verdimiş ve isyancıları geri püskürtmüştür.⁴¹

1877 Kasım ayının başlarında Rus birlikleri Sogratlu köyüne girdiğinde, köyün ön kısmında kulelerle ve arka tarafında kalın duvarla örülmüş yapıların içerisinde, Çeçenistan ve Dağıstanlı isyancıları saklanır vaziyette bulmuşlar ve 3 Kasım tarihinde Rus birliklerinin top atışlarıyla ön kuleler yıkıldıktan sonra isyancılar ele geçirilmiştir. Ayrıca onları koruyan yerli halkın büyük kısmı da öldürülmüştür. Bu olayın ardından köy halkı 300'e yakın isyancıyı kendi elleriyle yakalayıp Rus birliklerine teslim etmiştir. Kaçmayı başaran Ali Bey haricinde bütün üst düzey isyancılar Ruslar tarafından ele geçirilmiştir. Ahtinski bölgesinde uzun süre direnen isyancılar daha sonra kaçışmaya başlamıştır. Batı, Orta ve Güney Dağıstan'da bozulan asayiş Rus birlikleri tarafından sağlanmaktadır. Sogratlu köyünde yaşanan çatışma sonucunda Rus birliklerden; 2 subay ölmüş, 8 subay ise yaralanmıştır. Ayrıca 155 alt rütbeli asker yaralanmış ve beyin sarsıntısı geçirmiştir.⁴²

14 Kasım 1877 tarihi itibarıyla, Dağıstan'ın bütün bölgelerinde isyan hareketleri bastırılmıştır. İsyanın elebaşları ve diğer bütün suçluları yakalanarak Rus askeri mahkemesine sevk edilmek üzere Gunib ve Derbent'e gönderilmiştir.⁴³

Sonuç ve Değerlendirme

Sonuç olarak 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Rusların Kafkas Cephesi'ndeki faaliyetlerinin anlaşılmasında telgrafların çok önemli bir yere sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çevirisi yapılan telgraflar değerlendirildiğinde; Dağıstan, Çeçenistan ve Abhazy bölgesinde Türklere karşı savaşmamak için

⁴¹ TN: 442.

⁴² TN: 622.

⁴³ TN: 427.

Rusya'ya karşı isyan ederek çeşitli tarihlerde Rusların düzenli askeri birlikleri ve yerel milis güçleri ile girmiş oldukları çatışmalar neticesinde Müslüman halktan yaklaşık 6.500 kişinin öldüğü, 1.500 kişinin yaralandığı 1.000 kişinin ise esir edildiği, düzenli Rus birlikleri ve yerel milis güçlerinden ise yaklaşık 55 kişinin öldüğü 275 kişinin ise yaralandığı anlaşılmaktadır. Bu veriler değerlendirilirken bunların sadece Rus telgraf bilgilerine dayalı tek taraflı bilgiler olduğu hatırdan çıkarılmamalıdır.

Bunlar haricinde telgraflardan; Rusların bölgedeki askeri durumları, Çeçenistan ve Abhazya bölgelerinde bulunan Müslüman halkın isyan çıkararak Ruslara karşı direnmeleri neticesinde isyancılarla mücadele etmek amacıyla Rus birliklerinin bir kısmının bu bölgeye kaydırıldığı ve direnişçiler ile Rus birlikleri arasında zaman zaman şiddetli çatışmaların yaşandığı hatta bazı dönemlerde isyancıların üstünlük kurarak birkaç yerleşim yerini ele geçirdiklerine dair bilgiler de edinmekteyiz. Hatta bir ara Rus düzenli ordusunda bulunan Müslüman askerlerin Türkler ile savaşmamak için kitleler halinde birliklerinden ayrılmasına müteakip ordu içerisinde otoritenin bozulduğu ve Rus komutanların onları geri çevirme konusunda çaresiz kalmaları neticesinde Kafkasya Genel Valisi ve Kafkas Cephesi Komutanı Grandük Mikhail Nikolayeviç Rus ordusunda bozulan otoriteyi yeniden temin etmek ve ordudan kaçan Müslüman askerleri cezalandırmak için bölgeye kadar gitmek zorunda kalmıştır.

Bütün bu gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı Kafkas cephesinde Türklerin lojistik destekleri ve Kafkas halklarının özgürlüklerine düşkün karakterleri sayesinde Ruslara karşı gerçekleştirdikleri isyan hareketleri neticesinde Kafkas cephesinin başka bölgelerinde Türkler ile savaşan Rus birliklerinin Dağıstan, Çeçenistan ve Abhazya bölgelerine kaydırılması sonucunda bir süreliğine de olsa Türk askeri birlikleri üzerinde bulunan Rus askeri baskısı azalmış ve Türk askeri birliklerine hareket kabiliyeti sağlanmıştır.

Kaynakça

Kaynak Eser

Sbornik Materialov, Russko-Turetskoy Voyn 1877-1878, Kavkazko-Malo Asiyatckom Teatr, İzdanie Voenno-Istoriçeskoj Kommisiiy Glacnavo Ştaba, C. Peterburg, 1903.

Diğer Kaynaklar

Albom Kartın v Pamyat 25 Letiya Russko-Tureckoj Voyny 1877-1878 1902, Moskva.

ALLEN W.E.D. Paul Muradoff; (1953), **Caucasian Battlefields**, Cambridge University Press.

ARFAOUİ Salma; (2009), **Osmanlı – Rus Savaşı (1877-1878) Ve Avrupa Devletlerinin Tutumu**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

ARMAOĞLU Fahri; (1997), **19. Yüzyıl Siyasi Tarih (1789-1960)**, TTK Basımevi, Ankara.

BAYKAL Bekir Sıtkı; (1948), “Şark Buhranı ve Sabah Gazetesi”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, C. VI, s. 4, (Eylül-Ekim).

BAYKAL Bekir Sıtkı; (2003), “93 Harbi Öncesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki İlişkiler”, **Belgelerle Türk Tarihi Dergisi-Dün/Bugün/Yarın**, (Ocak-Haziran).

ERİNÇ Emine Tülin; (2015), **Osmanlı Müelliflerine Göre 93 Harbinin Kaybedilme Sebepleri**, Harp Akademileri, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Strateji ve Stratejik Araştırmalar Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

İNALCIK Halil; (1948), “Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei”, **Belleten**, XII/46 Nisan, TTK Basımevi, Ankara.

KARAL Enver Ziya; (1988), **Osmanlı Tarihi**, Birinci Baskı, TTK Basımevi, C. VIII, Ankara.

KURAT Akdes Nimet; (2011), **Türkiye ve Rusya XVIII. Yüzyıl Sonundan Kurtuluş Savaşına Kadar Türk-Rus İlişkileri**, TTK Basımevi, Ankara.

OKATAN Yıldırım; (2019), **Rus Telgraf Belgelerine Göre 93 Harbi Kafkas Cephesi**, Gümüşhane Üniversitesi SBE Tarih Anabilim dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane.

ÖZCAN Besim; (1995) **1877–1878 Harbi’ne Kadar Osmanlı-Rus Münasebetleri**, Fen-Edebiyat Fakültesi, Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, s. 22, Erzurum.

ÖZKAYA Yücel; (2003), “1877–1878 Osmanlı-Rus Savaşı Öncesi ve Sırasında Kafkaslar’ın ve Kafkas Halkının Durumu, Kafkasya’nın Tarihî Coğrafyası ve Stratejik Önemi” **Sekizinci Askeri Tarih Semineri Bildirileri I, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Türkiye** Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ŞAHİN Turhan; (1988), **Öncesiyle Sonrasıyla 93 Harbi**, Birinci Baskı, Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Eserleri Dizisi, Ankara.

ŞİROKORAD A.B; (2013), **Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları, Kırım- Balkanlar 93-Harbi ve Sarıkamış**, (Redaksiyon: Nergize Turaeva), İkinci Baskı, Selenge Yayınları, İstanbul.

Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi; (1983), C. 4, Anadolu Yayıncılık, İstanbul.

UÇAROL Rıfat; (2006), **Siyasi Tarih 1789-2001**, Der Yayınları, İstanbul.

UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı; (2011), **Osmanlı Tarihi**, Altıncı Baskı, C. 4, TTK Basımevi, Ankara.

YAPICI Hakkı; (2011), **1877-1878 Osmanlı Rus Savaşında Kafkas Cephesi**, Atatürk Üniversitesi, S.B.E Tarih Anabilim Dalı Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum.

Ek-1: Sbornik Materialov, Russko-Turetskoy Voyn 1877-1878, Kavkazko-Malo
Asiyatckom Teatr İsimli Eserin Kapak Bölümü.

СБОРНИКЪ МАТЕРІАЛОВЪ

по

РУССКО-ТУРЕЦКОЙ ВОЙНѢ

1877—78 г.г.

на

КАВКАЗСКО-МАЛОАЗІЯТСКОМЪ ТЕАТРѢ,

Выпускъ IV.

Донесенія Главкомапдующаго Государю Императору. Телеграфныя сообще-
нія высшаго Кавказскаго начальства. Доклады и записки по возведенію
и вооруженію Потійскихъ береговыхъ батарей.

Изданіе Военно-Исторической Коммисіи Главнаго Штаба.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ.
1903.

БИБЛИОТЕКА ХОЗЯИНА

32
5

Ek-2: Sbornik Materialov, Russko-Turetskoy Voyn 1877-1878, Kavkazko-Malo Asiyatckom Teatr İsimli Eserde Yer Alan ve Kafkas Halklarının İsyan Hareketlerini Bildiren Telgraf Örneği.

№ 1899. Пол. въ Телелісѣ 24 апр. 8 ч. 51 м. пд.

Пол. въ Маловишерѣ 24 апр. 6 ч. пд.

Событія въ Терской области принимаютъ серьезный характеръ. Возбужденная фанатиками, часть населенія Ичкеріи и Ауха тотчасъ по объявленіи войны съ Турціею удалась въ лѣса и, несмотря на всѣ увѣщанія властей, отказала въ повиновеніи и открыто возстала. Состоя вначалѣ всего изъ 200 человекъ, преимущественно беноевцевъ и вандаковцевъ, мятежники усилились въ нѣсколько дней до 500 и выказали намѣреніе двинуться на плоскость для возбужденія возстанія въ чеченскихъ аулахъ. Сосредоточивъ къ 22 апрѣля отрядъ въ Хасавъ-юртовскомъ округѣ, а также у Эрсеоя и Умаханъ-юрта, начальникъ области принялъ мѣры къ недопущенію мятежниковъ на плоскость, гдѣ часть ауловъ Чечни и преимущественно качкалыкского наибства начала выказывать сочувствіе возставшимъ. Военныя мѣры не образумили мятежниковъ, и 22 числа начальникъ Эрсеоевскаго отряда вынужденъ былъ дѣйствовать противъ нихъ оружіемъ. Столкновение произошло около аула Маюртупъ; мятежники отброшены къ Джугурты, потерявъ много убитыхъ. Въ отрядѣ войскъ, бывшихъ въ семь дѣлъ подъ начальствомъ командира Навагинскаго полка изъ 1,100 человекъ, убито 3 и

ранено 11. Объявивъ область на военномъ положеніи, я приказалъ сосредоточить и въ Дагестанѣ, близъ Ботлиха, отрядъ изъ регулярной пѣхоты и 12 сотенъ конной и пѣшей милиціи для содѣйствія энергическому и примѣрному наказанію виновныхъ. Послѣднія донесенія показываютъ, что положеніе дѣлъ требуетъ не останавливаться ни предъ какой мѣрою; въ противномъ случаѣ общему спокойствію горскаго населенія можетъ грозить большая опасность. Сегодня отправилъ въ Терскую область князя Мирскаго, отъ котораго и буду ждать дальнѣйшихъ извѣстій.

№ 1925. Пол. въ Телелісѣ 25 апр. 5 ч. 43 м. пд.

Пол. въ Петербургѣ 25 апр. 11 ч. пд.

Изъ Терской области ничего новаго, мятежники на мѣстѣ боя оставили 99 тѣлъ, потеряли до 250 раненыхъ. Въ главныхъ силахъ производится рекогносцировка окрестностей Карса; послана кавалерійская колонна къ Кагызману. Подъ Ардаганъ подвояится осадная артилерія съ величайшими затрудненіями. Эриванскій отрядъ наступаетъ къ Дядину. У генерала Окложію вчера былъ первый день безъ дождя, ясный.

Ek-3: Dönemin Rus Çarı II. Aleksandr

Государь Императоръ Александръ II.

Ek-4: Dönemin Kafkas Cephesi Başkumandanı Grandük Mikhail Nikolayeviç

